

Orta ýoldaky oýlanmalar

Category: Edebi tankyt, Edebiýaty
öwreniš, Goşgular, Kitapcy, Oýlanmalar, Poemalar

написано kitapcy | 21 января, 2025

Orta ýoldaky oýlanmalar ORTA YOLDAKY OÝLANMALAR

(az-kem gysgaldylyp alyndy)

...»Dogry sözüň dosty ýok» diýen gadymy nakyly indi köplenç «Dogry sözlüň dosty kän diýip ulanýarlar. Emma durmuşda mydama beýle bolup duranok.

Men dost diýen söze onuň gadymy manysynda düşünýärin, dosta, dostluga halk nakyllarynda berilýän baha boýunça düşünýärin. Men hiç haçanam dostlarymyň köplüğü bilen öwnüp bilmändim. Syr alyp, syr berişýän sanlyja dostlarym bardy. Olaryňam ikisi bilen-ä... sözümüz azaşdy.

Olaryň ikisi-de sowatly oglanlardy. Poeziýany juda gowy görýärdiler. Çyn şahyra, könekileriň Hudaýa ynanşy ýaly ynanýardylar.

60-njy ýyllaryň başlarynd olaryň ikisi-de birdenkä goşgy yazmaga başlady. Ilki gazetlerde, soň žurnalda ýazan zatlary çykyp ugrady. Awtorlar öz ykballaryndan juda hoşaldylar, olara goşgularynyň gazet-žurnallarda peýda bolmagy iň möhüm zatdy, olaryň okalýany ýa-da okalmaýany bilen kän bir işleri-de bolmazdy. Şol goşgular hakykatda redaktorlaryň «çykarsaňam bolýar, çykarmasaňam» diýýän, okyjylaryň bolsa «okasaňam bolýar, okamasaňam» diýýän goşgularydy. Has takygy okyja berýän peýdasy ýokdy. Okamak üçin sarp eden wagtyň nazara almasaň zyýany hem ýokdy. Bir gezek žurnalyň redaksiýasynda işleýärkäm, ýaňky iki dostumyň biri bir topar goşgusyny alyp geldi. Bu mahala çenli onuň eýýäm goşgular ýygynndysy kitap bolup çykypdy. Belki, diňe höweslendirmek, raýyny ýykmaýlyk maksady bilen ýaş awtoryň ilkinji goşgularyny gowşagragam bolsa gazetde çap etmek gerekdir? Emma soň-soňlar ondan talap edijiliği barha güýçlendirmegiň örän möhümdigini tejribe görkezýär.

Ine, ol bir topar goşgusyny žurnala hödürledi, okap gördük. Awtor hatda biziň şeýle çintgäp okaýanymyza-da nägile boldy. Goşgularyny yzyna gaýtarmaga mejburdygymyzy aýdanynyzda bolsa ör-gökden geldi. Torsarylyp çykyp gitdi. Biziň bilen salamlaşmasyny goýdy.

Ikinji dostum oña garanda zehinliräkdi. Emma onuň bir ýigrenji tarapy ýüze çykdy: ol özi hakda uly pikirde eken. Öz işleýän gazetinde zol-zol goşgulary çykýardy, öz dörddijiliği barada «seslenmeler» guraýardy (edil häzir käbir internet «klassyklarymyzyň» edebi akkaunt gurnap, birtopar bar-u-ýok ýallakylaryna öz-özünü öwdürüp asmana cykardышы ýaly , edebiýata düşen güye kimin ruhy taýdan näsag şizofrenler hemise-de bolupdyr ahyryn... – t.b.) Şahyr we şahyrçylyk baradaky onuň pelsepesi has-da, ýürekbulandyryjydy. «Hätzirki döwürde hakyky talantlar bilen körzehinler garym-gatym boldy, gowy ýazmak hökman däl, özüňi gowy propogandırılemegi başarmak welin hökman».

Garaz ol «dostlarymyň ikisi-de menden ýüzünü sowdy. Muňa gynanybam duramok. Elbetde, dostuň ýitirmek ýagşy däl, ýöne edebiýatda ýü zgörüjilik bilen galplyk etmek hemme zatdan ýaman!

Bilezzet goşgular bizde henizem az çykarylanok. Hüt şeýle goşgular hakynda Kerim Gurbannepesowyň ýazan setirleri ýada düşýär:

Erbet kitap, azlyk etmänsiň öňem...
Azlyk edip baraňok sen şu günem.
Gowynyň gadyryn bilmegmiz üçin,
Hudaý bilýär, belki gereksiň senem.

Bu beýt şahyryň «Kyrk» atly kitabyndan alyndy. Eýsem, makalany näme üçin umumy gürrüň bilen başladym? Sebäbi, öz-özlerine biçak göwni ýetýän, ýokarda agzalan şahyrsumaklaryň nazaryny «Kyrk» diýen kitaba gönükdirmek isledim. Şonda olar poeziýa diýilýän keramatly daragtyň birje ýapragynh ýaratmak üçin nähili ýüregiň gerekdigini, hakyky şahyryň öz jemgyýeti bilen aragatnaşygynyň nähili bolmalydygyny we başga-da köp zatlary

ýene bir gezek mejbury suratda duýmaly bolardylar.

Kerim Gurbannepesowyň adyny agzanymyzda ilki bilen «Taýmaz baba», «Ata we ogul», «Agy günler, süýji günler», «Gumdan tapylan ýürek», «Üçüň biri» ýaly şahyrana polotnolar göz öňüne gelýär. Şu eserler häzirki zaman türkmen poeziýasynyň abraýyny götermäge, agramyny artdyrmaga, ony gözelleşdirmäge uly ýardam etdiler.

Şahyryň udel agramy näme bilen ölçelýär. Gelin, biz türkmen poeziýasyny owadan ymarata deňäp göreliň. Ýokarda gürrüni edilýän şahyrsumaklaryň we şolara meñzeşleriň goşgularyny, hatda kitaplaryny aradan aýranyň bilen şol ymaratyň asla görküniň gaçmajakdygyna, gaýtam kerpiç örümeleriniň has berkleşjekdigine güwä geçmek bolar. Emma K.Gurbannepesowyň diňe ýaňky sanalan poemalaryny aradan aýyrsaň hem şol ymaratyň gädiliп, görki gaçardy. Elbetde, aýry-aýry taryhy döwürdäki halk durmuşynyň bu çeperçilik bilen çekilen kartinalarynyň tutuş poeziýamyza nähili täsir edendigini, oňa nähili goşant bolandygyny, şahyryň döredijilik aýratynlygyny, galam ýöredişini, pikir öwrüsini yzarlamak edebi tankydyň, edebiyaty öwreniş ylmynyň işi. Biz bolsa diňe şol eserleriň jemgyýetçilik synagyndan, wagt synagyndan üstünlikli geçendigini bellemekçi.

Şahyryň «Kyrk» kitaby – onuň şahyr we şahyrçylyk baradaky oýlanalaryny, bu – orta ýoldaky – kyrk ýasyndaky şahyryň geçen gysga, emma zähmetden, kynçylykdan, göreşden doly durmuş ýoly hakyndaky dabaraly hasabaty, ömrüň manysy hakyndaky şahyrana – filosofiki pikirleri.

Dosta geňeş berdim güýjüme görä,
Köre görev berdim güýjüme görä.
Halal zähmet bilen geçirdim kyrky,
Muzduny hem aldym çajime görä.

Ýagşylary söydüm baş duýgym bilen,
Alty duýgym bilen ýigrendim galpy,
Ýamanlaryň ýagşy bolmagy üçin
Gije-gündiz çatdym harp bilen harpy.

Şahyr poeziýanyň ýone bir piše däl-de, ömrüň özüdigini nygtaýar. Ol şöhratparaz şahyrsumaklara, baş setiriň başyny çatyp, döşüne urýanlara şeýlw bir zady ýatladýar:

Şahyr näçe ýaş boldukça
Özüne göwni ýetik.
Kämillige duş boldukça
Aladasy artyk, ýüz-gözi çytyk.
Ýaşlyk – gaýnaýan süýt,
Kämillik gatyk.

Ýone welin siňňin gaýnaman çogmak
Süýt üçinem, ot üçinem howply zat:
Gazanyňdan çogsaň, oduň söndürseň
Hany onsoň gatyk, hany onsoň ot?

Şahyr özüniň tebigaty boýunça täzelikçi, gözlegçi bolmalydyr. Sebäp, biziň durmuşymyz mazmuna baý. Baý mazmuna baý forma gerek. Şeýle gözlegde şahyryň käte şowsuzlyga uçramagy-da mümkün. Baýlyk agtarýan geoglarda-da şeýle şowsuzlyj bolýar ahbetin. K.Gurbannepesow täze formalar gözleýär. «Kyrkda» her hili goşgy düzüliş formasyna, hatda türkmen poeziýasy üçin mahsus bolmadyk «ak goşga-da» duş gelýärsiň. Türkmen halkynyň söýgülü ogly Şaja Batyrowyň ýagty ýadygärligine bagışlanyp ýazylan setirlerde kapyýa ýok, emma şol setirler durşuna poeziýadır, ajaýyp Adamyň şöhratly ömrüne ýazylan odadır! Gynansak-da daşymzy gurşap alan gözelligi – tebigatyň täsinligini duýmak ukyby hemme kiş berilmändir. Şopeniň sazyna ýa-da Magtymgulynyň setirleriniň manysyna-da hemmeler düşünip bilenok. Çyn poeziýany döretmek üçin gaýnagly talant, başgaça aýdanyňda tebigy ukyp gerek, emma şol poeziýa düşünmek üçin ukyp gerek.

Häzir türkmen topragyny galyň gar basyp ýatyr. Gar basan meýdanlaryň astynda – çuňluklardan gök ýylagyň kök urup ösüp gelýänini, ýalazy baglaryň şahalarynyň pyntyk ýarýanyny duýmagyň özi hem kalbyň ýyladýar. Çyn poeziýa eserinde-de baharyň güýç-gudraty bar: ol adama ýaşamak, göreşmek üçin iň zerur zatlary berýär, ynam, güýç, şatlyk, ruh berýär.

K.Gurbannepesowyň umumy poeziýasynda, şol sanda «Kyrk» kitabynda hem adamlaryň aýyna, aklyna täsir edip biljek şeýle jadyly güýç bar.

Berdinazar HUDAÝNAZAROW,
Türkmenistanyň Halk Ýazyjysy. Edebi tankyt